

תגר אם לא נעשה רצונו. ראש השנה ד. יש מי שכתב שרק בצדקה נחשב 'צדיק גמור' אבל בשאר מצוות אינו בכלל זה אלא שנתקיימה המצוה מכל מקום. הגהות ר"א לנדא שם].

א. מוכח בגמרא שאם כוונתו רק להנאת עצמו, אף על פי שהמצוה מתקיימת בכל אופן, כגון נתינת צדקה כאשר כל מטרתו רק לצורכו – אין זה נחשב 'שליח מצוה' (קובץ שעורים. וע' בית ישי סוס"י לג).

ב. מצוה שיכולה להתקיים במקומה, והולך לעשותה במקום אחר – נראה שאין זה בכלל 'שלוחי מצוה' (כן יש לשמוע מהתוס' ד. ד"ה שנאמר) שכתבו שהשכמת אברהם בבוקר האמורה בהפיכת סדום אינה נחשבת דבר מצוה. והרי הלך להתפלל שם במקום אשר עמד שם לראשונה).

ג. עוד בענין הגנת המצוה מן ההזקות – ע' בסוטה כא. וע"ע קהלת ה; או"ח תנה; תשב"ץ ח"א ג; שו"ת חכם צבי א; שדי חמד (דברי חכמים פב); ברכת שמעון – הערות סב סג.

ב. אמר רבי אמי: כל אדם שיש לו קרקע – עולה לרגל, ושאין לו קרקע – אין עולה לרגל (כן דרשו מיתור הכתוב ולא יחמד איש את ארצו בעלתה...).

א. הרמב"ם השמיט הלכה זו. והמאירי סתם כאן בפירוש שגם מי שאין לו קרקע חייב לעלות. וי"א שפסקו דלא כרבי אמי על סמך סוגיות אחרות (ע' צל"ח; חדושי הנצי"ב ריש הגיגה ובהו"א קכט,ג).

ב. יש אומרים שלא פטרו מי שאין לו קרקע אלא מלעלות לירושלים, אבל אם כבר נמצא בה – חייב ליראות בעזרה (חדושי הנצי"ב ושפת אמת ריש הגיגה).

ג. יש אומרים שאפילו יש לו קרקע בחו"ל, כל שאין לו בארץ פטור מן הראיה (עפ"י טורי אבן הגיגה ג. – עפ"י דברי הירושלמי (הוריות א,ב) שהדר בחו"ל פטור מן הראיה. וכן יש מפרשים את דברי התוס' לעיל ג: ע"ש בחדושי הנצי"ב ורא"מ הורביץ).

ד. קטן, חייב אביו לחנכו בראיה, ואעפ"י שאין לקטן קרקע (עפ"י טו"א הגיגה ו).

ה. משמע מדברי התוס' (ג:) שכשם שפטור מראיה כך פטור מפסח. ויש שתמחו על חידוש זה. ויש שהסבו דבריהם לכוונה אחרת.

דף ט

יז. א. האם חוששים לגרירת חמץ על ידי עכבר או חולדה, במקום שהם מצויים שם? הבודק את החמץ ולא הצניע את חמצו – האם חייב לשוב ולבדוק?

ב. ציבורים של מצה ושל חמץ לפנינו, ובא עכבר ונטל מאחד מהם ונכנס לבית – מה הדין?

ג. שני ציבורים, של מצה ושל חמץ, ובאו שני עכברים, אחד נטל מצה ואחד חמץ ונכנסו לשני בתים, אחד בדוק ואחד שאינו בדוק – מה הדין?

א. אין חוששים שמא גררה חולדה מבית לבית, או באותו בית ממקום שאינו בדוק למקום בדוק. אבל אם ראינו שנטלה חמץ ונכנסה לבית – צריך בדיקה.

א. כן דייקו בגמרא וכן פסק הרי"ף. אך לפי תירוץ אחד בתוס' (בד"ה כדי) יוצא שלפי ה'אבעית אימא' בגמרא, אם ביטל את החמץ, גם אם ראינו שנטלה יש לתלות שאכלתו כי בדרבנן יש לומר ספק מוציא מידי ודאי (ובתוס' רבנו פרץ כתב על תירוץ זה שהוא דחוק. וכן מהר"ם חלאווה דחאו).

ב. מבית לבית אין חוששים לחמץ אפילו ראינו שנטלה חולדה ודאי (עפ"י מהרש"א). ושני חדרים בבית אחד היינו שני בתים (עפ"י ב"ח, מגן אברהם וצל"ח).
באותו בית (= חדר), צריך לבדוק אפילו במקומות שאין מכניסים שם חמץ, שהרי החולדה מוליכתו בכל מקום (ריא"ז ועוד). ולדעת המאירי (להלן י'): לא חייבוהו לבדוק אלא במקום שמכניסים בו חמץ.

לתירוץ אב"י, בי"ד בניסן שאין פת מצויה, חוששים שמא גררה חולדה, ולכן מי שלא הצניע את חמצו לאחר שבדק – צריך לבדוק שוב. ואולם רבא דחה דבריו שלעולם אין לחוש לגרירת חולדה ועכבר אלא אם ראינו שנטלו ונכנסו. או (כדברי רב מרי) כאשר מצא פחות ממה ששייר, צריך לבדוק שוב, שהרי מוכח שנטלו.

א. יש אומרים שרבא ורב מרי חולקים. ויש שנחלקו אם הלכה כרבא או כרב מרי (עריטב"א). ויש אומרים שאין מחלוקת ביניהם (ע' חדושי הר"ן ומאירי). ולהלכה נפסק ברמב"ם ובשו"ע הניח עשר ומצא תשע – צריך בדיקה.
ב. הניח עשר במקום המשתמר [מחיה ומתינוקות] ומצא תשע; בירושלמי אמרו שפטור מלבדוק כי ודאי אדם נטלו או הוא עצמו נטל ושכח (וכ"ה בפוסקים).
ג. כשחוזר ובודק אין צריך לברך שנית (חק יעקב ומקור חיים. מובא במשנ"ב).

ב. תשעה ציבורים של מצה ואחד של חמץ, ונטל עכבר (לפנינו. תוס' ושאר פוסקים) מאחד מן הציבורים ואין ידוע מאיזה; הרי הדבר בספק שקול כאילו היו ציבורי המצה והחמץ שוים – ש'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי'.

א. לפרש"י והראב"ד (בהשגותיו על המאור), אם נכנס לבית – הבית צריך בדיקה [ואין מעמידים הבית על חזקת בדוק מפני שהיתה כניסת פת ודאית. ע' צל"ח]. וכן משמע בשלחן ערוך, ואפילו ביטל כבר את החמץ (עפ"י משנ"ב תלט סק"ב).
לדעת התוס' אין צריך לבדוק [והוא הדין בשני ציבורים, אחד של חמץ ואחד של מצה], כי יש להעמיד הבית בחזקת בדוק. וכל שכן שאם ביטל – אין כאן אלא ספקא דרבנן ולקולא. אך לענין אכילת אותו כבר שנטל העכבר – הרי זה ספק של תורה ואסור.
ולדעת הרז"ה צריך ביטול ואין צריך בדיקה. ואם יש לתלות שהעכבר אינו משייר (כדברי רבא) – אפילו ביטול אין צריך.
ופסק הרמ"א (תלט, א) שאם הככר קטן שיכול העכבר לאכול כולו, מקלים לתלות שאכלו. וע"ש במשנ"ב שהביא שלכתחלה ודאי מהנכון לבטלו ולא לסמוך על ספק-ספקא.
ב. נתערבו הציבורים זה בזה – אין זה 'קבוע', כיון שהחמץ אינו עומד בפני עצמו (מגן אברהם תלט, א ועוד).

פירש (שלא בפנינו. פוסקים) מן הציבורים ונטלו העכבר – הולכים אחר הרוב ומותר. 'כל דפריש – מרובא פריש'.

לדעת התוס', מותר אף באכילה. ויש חולקים. והפוסקים נקטו לאסור (עפ"י משנ"ב תלט סק"ו).

ג. שני ציבורים, אחד של מצה ואחד של חמץ, ולפניהם שני בתים, בדוק ושאינו בדוק, ובאו שני עכברים אחד נטל מצה ואחד חמץ ונכנסו לשני הבתים – יש לתלות להקל ולומר שהחמץ נכנס לבית שאינו בדוק והמצה לבית הבדוק, לפי שבדיקת חמץ מדרבנן שהרי מן התורה די בביטול.

א. אם הככר קטן, שיש להסתפק שמא אכלוהו – אין צריך בדיקה אפילו לא ביטל, שהרי כאן שני ספקות (עפ"י תוס').

ב. יש סוברים שאין אומרים 'שאני אומר...' אלא במקום שיש סיבה כלשהי לתלות בכך, כגון בנפילת פירות, שיש לומר אדם בר דעת נתן תרומה לתוך תרומה, או בעכבר שנטל חמץ – כגון שהחמץ היה סמוך לבית שאינו בדוק ומצה לבית הבדוק (עפ"י מהר"ם חלאווה).

יח. א. האם ספק מוציא מידי ודאי?

ב. נפל שהוטל לבור ובא אדם והציץ שם ולא ראהו – האם יש לטמאותו משום האהלה על המת אם לאו?

א. אין ספק מוציא מידי ודאי. ולכן חולדה שנטלה חמץ והכניסה לבית, אין לתלות ולהקל שמא אכלתו. וכן המאהיל על בור שהטילו בו נפל ודאי – טמא אעפ"י שיש ספק אם חולדה וברדלס המצויים שם נטלוהו (כתירוץ הראשון בגמרא; רמב"ם הל' טומאת מת ט, יא).

א. משמע מרש"י ותוס' ועוד, שגם ספק הגוטה לצד אחד ואינו שקול – אינו מוציא מידי ודאי. ולכן לולא שהיתה חזקת ודאי שהחבר מעשר מיד, לא היו הפירות יוצאים מחזקת טבל אעפ"י שרוב חברים מעשרים מיד [ואין הולכים כאן אחר הרוב, שאינו רוב גמור או מפני שהוא רוב התלוי במעשה. ע' בינת אדם שער רוב וחזקה; אבנ"ז אה"ע רטו, טז ועוד]. ואולם בשו"ת תרומת הדשן (קעא, שלה) כתב על פי סוגיתנו שספק הרגיל מוציא מידי ודאי (וצ"ע).

ב. באיסור דרבנן; לתירוץ אחד בתוס' (לפי ה'אבע"א'), ספק מוציא מידי ודאי לקולא. ולפי תירוץ אחר, וכן לדעת הרמב"ם (חמץ ב, ח ע"ש במל"מ ובח"י תלח) אין ספק מוציא מידי ודאי. (וכן לפרש"י משמע שלפי ה'אבע"א' שבגמרא אף בדרבנן אין ספק מוציא מידי ודאי. וכ"מ דעת מהר"ם חלאווה בתשובה קכו). בשו"ת שבט הלוי (ה"ט קיא) כתב לתלות שאלה זו במחלוקת הש"ך והפרי-חדש בספק דרבנן במקום חזקת איסור האם הולכים בו להקל אם לאו. וציידד שאף להש"ך שאוסר, אפשר שבספק הרגיל יש להקל [ודעת הגר"ע יוסף שליט"א (טבת תש"ג) שהעיקר להלכה כהפרי-חדש להקל בספק דרבנן במקום חזקת איסור]. וכן נראה שנקט להלכה בספר זכר יצחק (ה"א נו עו, וה"ב טז כז), שספק הרגיל מוציא מידי ודאי באיסור דרבנן (ופירש זאת אף לדעת הש"ך). וכן מדברי החזו"ן איש (קכד) נראה שהעיקר להלכה שבדרבנן ספק מוציא מידי ודאי. וע' עוד בשער המלך סוף הל' מקואות כלל ז; דובב מישרים ח"ב כד).

ואולם אם המצב הקודם לא היה ודאי אלא ספק, הרי כאן 'ספק וספק' ומותר.

אפילו ספק הקרוב לודאי יכול להחשב 'ספק' לענין זה. וכגון הספק הרחוק שמא הערים על הפירות שלא יתחייבו במעשר, מועיל [לפי תירוץ אחד בגמרא] לתלות שהפירות מתוקנים (עפ"י שו"ת מהרי"ק קעא).

ב. נפל (ודאי) שהוטל לבור, ובא אדם והציץ בבור ולא ראהו; לפי אפשרות אחת בגמרא אפילו חולדה וברדלס מצויים שם – טמא, שהרי ודאי היתה שם טומאה וספק אם נגררה ואין ספק מוציא מידי ודאי. ואמרו אפשרות נוספת, היות ואותן חיות מצויות שם, ודאי גררוהו באותה שעה, וטהור. היה זה ספק נפל – טהור לכולי עלמא, שספק וספק הוא.

א. הרמב"ם (טומאת מת ט, יא) פסק כסברא הראשונה.

ב. זה דוקא כשהבור נמצא ברשות היחיד, אבל ברשות הרבים – בכל אופן ספקו טהור (תוס'). וכתבו התוס' שרגלי כהן עומדות ברה"ר, כי אם ברה"י, לא יועיל מה שגררוהו לחורם – כי